

Ictus. Bedenkingen bij *Homme Atlantique*

Naar een bekende stelling van Slavoj Žižek is de realiteit er voor wie zijn dromen niet aankan. Wat dromen gevaarlijk maakt, is niet dat ze zich weinig gelegen laten aan een door wetten, afspraken en gewoontes bepaalde realiteit, maar dat ze de dromer confronteren met een verlangen waarvan de bestemming onduidelijk is. Die verontrustende openheid van dromen kan tot realiteitszin nopen, omdat, anders dan de droom, de realiteit belooft vertrouwd en comfortabel te zijn.

Alsof mensen en realiteit ooit de afspraak maakten elkaar niet al te vaak en al te radicaal voor de voeten te lopen. Het verlies aan droom levert dus een winst op: ondanks de gekende en soms ontvullende grijsheid ervan, is de realiteit wat feitelijk en veelal voorspelbaar het geval is.

“Ik kan niet bij de feiten blijven,” moet het hoofdpersonage van HA hebben gedacht, toen hij op een inwisselbare ochtend met een radionieuwsbericht wakker werd. “Omdat feiten onsamenhangend zijn”, zo werd de ochtendroutine met een conclusie begonnen, “bieden ze slechts de mogelijkheid er tussen te wandelen.”

Die onverwachte wandeling is geen opstandig gebaar, want het ontbreekt hem aan het temperament dat tot heldendaden dwingt. Hij vat een reis aan waarvan het doel onduidelijk is; maar in opeenvolgende haltes worden stukken van een avontuurlijke puzzel aangereikt: een vis, een boek, een schilderij, de zee. Met de aandacht van wie niets meer verwacht, is hij op alles voorbereid.

Tussen vis en zee bestaat een natuurlijke verwantschap; het is de mens die zich slechts bij toeval en dus meestal niet, als een vis in het water voelt. Mensen hebben vissen nodig – al was het maar om zich *als* een vis te voelen –, maar niet omgekeerd. Toen de zee besloot ons niet langer te omsluiten, en ons naar het land verdreef, vond de mens woorden en beelden uit om de afstand tussen mens en zee te bewenen.

De woorden zijn van Duras die in *L'Homme atlantique* (1982) en vertellen over de grenzen van wat kan worden verbeeld. Het beeld is van Hiëronymus Bosch, *De kruisdraging* (1520-1535), en toont Hem die het woord van God verkondigde. Duras' woorden willen tonen waar het beeld ophoudt beeld te zijn; Bosch' beeld toont de tot stilte en, uiteindelijk, laatste woorden veroordeelde Christus. In beide gevallen gaat het om een ultiem moment waarin de intieme verknoping van leven en dood bijna tastbaar wordt.

Dit soort algemeenheden mag niet verhinderen andere verbanden met de film te leggen. De tekst van Duras' evocert het in zichzelf besloten universum van het leven als een film die, ondanks een strakke regie, gaten vertoont – liefde, verlangen, dood en andere afwezigheden – en naden, die plaatsen waar het hoofdpersonage tegelijk is en niet is. Met Bosch kan een meer thematisch verband worden gelegd: Jezus wordt wel eens *Ictus* (vis) genoemd, het acroniem van *Iesus christos, theou yios, soter*. Wat teruggaat op de heimelijke want verboden symbolen waarmee vroege christenen naar hem verwezen: een archetypische, kinderlijk eenvoudige vis. Maar ook Hij kwam niet dichter bij de zee dan op haar water te lopen.

In HA, evenwel, niet de gekende fascinatie voor een lijden dat zou helen en verlichten. De man wordt geen vis, torst geen kruis, maar draagt een zalm tot op een punt voorbij de vloedlijn waar ze van elkaar moeten scheiden – de zee die bij herhaling verlangen weet op te wekken, en in de liefde de eb en vloed van eenzelfde hoop herkent.

Dominiek Hoens